

O czym jest ta książka?

W roku 2014, kiedy kończyłem badania i rozpoczynałem prace nad tą książką, nie przypuszczałem, że ideologiczne spory o teksty, które wówczas analizowałem, to zapowiedź poważniejszych konfliktów. Kto wie zresztą, czy to nie prawidłowość, że tuż przed społecznym trzęsieniem ziemi pojawiają się spory symboliczne – to jest spory o słowa, obrazy, znaczenia.

W połowie roku 2016, czyli w chwili wydania tej książki, mediacyjne podejście do badań społecznych wydaje się jeszcze bardziej zasadne. W sytuacji przerwane dialogu badania komunikacji zwaśnionych stron są jedyną formą debaty – debaty, która prowadzi nie tyle do zwycięstwa, ile do zrozumienia.

Od kilku lat przybywa w Polsce światopoglądowych sporów o interpretację różnych tekstów i wypowiedzi publicznych. Tylko w pierwszych dniach lipca 2014 roku w sferze publicznej pojawiły się trzy przekazy, które wywołały silną krytyczną reakcję. Pierwszy z nich to spot Ministerstwa Spraw Wewnętrznych o niesprawnych autobusach¹ – tę prezentację oskarżono o bezdusność i deprecjonowanie osób starszych. Drugi – to spot promujący Wrocław jako Europejską Stolicę Kultury 2016 – w opinii niektórych był on seksistowski i obrażał kobiety². Trzeci – to wypowiedź komentatora sportowego, który relacjonując mecz mistrzostw świata w piłce nożnej, nazwał piłkarzy Algierii „cwanyimi zwierzętami z pustyni” – dziennikarza oskarżono o rasizm³.

¹ <https://www.youtube.com/watch?v=LP5WB6OXv1g>, [dostęp 05.07.2014].

² <http://www.tvn24.pl/wroclaw,44/spot-promujacy-europejska-stolice-kultury-seksistowski-i-uwlaczajacy-jest-protest,445690.html>, [dostęp 5.07.2014].

³ <http://lewica24.pl/ludzie-i-polityka/44-ludzie-i-polityka/4902-szumlewicz-wykopmy-rasizm-z-relacji-pilkarskich.html>, [dostęp 5.07.2014].

Wygląda na to, że polskie społeczeństwo zaczęło sięgać po postulowaną przez Johna Fiske'a „semiotyczną demokrację” (Fiske 1999: 239), co oznaczałoby, że oprócz władzy społeczeństwo zaczyna też wybierać sposób oceniania i interpretowania treści masowej komunikacji.

Głównym tematem tej książki jest zatem „semiotyczna demokracja”, a raczej „semiotyczne nieposłuszeństwo”. Nazwijmy tak reakcje na wypowiedzi czy zachowania, które prowokują protesty, a nawet wywołują ideologiczne spory. Większość takich przekazów dotyczy podstawowych kategorii społecznych, takich jak płeć, rasa, wiek, poglądy polityczne, niepełnosprawność itp., ponieważ często po krytyce tekstu pojawia się jego obrona, teksty takie możemy określać mianem „konfliktogennych”.

Podstawowym celem moich badań było dotarcie do mechanizmów krytycznego odbioru tekstu – tekstu w dowolnej formie semiotycznej. Punktem wyjścia analiz były sytuacje, w których ludzie, zwykle niespecjaliści, dostrzegali w komunikacji warstwę ideologiczną i próbowali ją opisać, a nawet zdemaskować. Ich zarzuty dotyczyły przekazów multimodalnych (wielokodowych), więc nie jest to praca *stricto* lingwistyczna, raczej – komunikologiczna.

W książce – oprócz wprowadzenia do semiotyki społecznej – omawiam dwa typy zjawisk. Pierwszy z nich nazwałem „semiotycznym protestem”. Jest to czyjaś jednostkowa, negatywna reakcja na przekaz publiczny, często zawierająca oskarżenia o deprecjację lub nawet dyskryminację konkretnej grupy społecznej. Analiza takich wypowiedzi w zestawieniu z tekstami, do których się one odnosiły, pozwoliła mi odtworzyć strategie krytycznego czytania (i patrzenia).

Drugi typ omawianych zjawisk nazwałem „dyskursywnym sporem”. Pod nazwą tą kryje się sytuacja, w której reakcja na tekst przyjmuje postać społecznej debaty. Nie jest to jednak zwykła dyskusja, lecz długotrwała wymiana poglądów, która ma często charakter otwartego konfliktu między różnymi grupami czy wspólnotami światopoglądowymi. Tak właśnie należy rozumieć przymiotnik „dyskursywny” – jako „interakcyjny, zderzający perspektywy jakichś środowisk, wspólnot czy grup interesów”.

W książce omawiam trzy dyskursywne spory. Przypadek pierwszy to spór o „Murzynka Bambo” – wiersz dla dzieci autorstwa Juliana Tuwima. Przypadek drugi to dyskursywny konflikt o zwyczaj ustępowania miejsca

w środkach transportu publicznego. Przypadek trzeci to protest środowisk prawniczych wobec postrzegania ich przez pryzmat faszyzmu. Jak widać, owe trzy debaty dotyczą zjawisk z różnych poziomów komunikacji (wiersz, skrypt kulturowy, pojęcie), ale też różnych kategorii społecznych (rasa, wiek, poglądy polityczne).

Do kogo adresowana jest ta książka? Pisałem ją z myślą o szerokim gronie Czytelników – także niespecjalistów. Z tego powodu unikałem wielu właściwych lingwistycie i analizie dyskursu pojęć i terminów. Próbowałem też nadać książce przyjazną strukturę i nie przytłaczać wniosków z badań rozbudowanymi opisaniami teorii. Przede wszystkim jednak pisałem tę książkę z myślą o praktykach tworzących lub oceniających teksty publiczne; o badaczach komunikacji społecznej, reprezentujących – mimo wspólnego obiektu badań – różne, często hermetyczne dyscypliny. Tworząc to opracowanie, starałem się zaproponować inny model myślenia krytycznego – podejście mniej agresywne i nieautorytarne. To propozycja wymagająca refleksyjności i poznawczej empatii.

Jeśli bowiem dobre relacje społeczne uznamy za wartość uniwersalną, musimy się nauczyć rozmawiać z tymi, których poglądów nie akceptujemy. Punktem wyjścia tej trudnej rozmowy jest zrozumienie mechanizmów myślenia i działania drugiej strony. Owego zrozumienia nie da się osiągnąć bez obserwacji komunikacji i reakcji ludzi, którzy jej doświadczają. Obserwacja komunikacji, prowadząca do zrozumienia różnic i tego, co wspólne – to jest właśnie semiotyka społeczna.

Książka ta zawiera rozwinięte fragmenty dwóch tekstów wcześniej opublikowanych. Na stronach 16–25 oraz 67–86 wykorzystane zostały fragmenty artykułu: Piekot T., 2014, *Analiza dyskursu jako mediacja – przypadek sporu o Murzynka Bambo* [w:] Czyżewski Marek, Franczak Karol, Nowicka Magdalena, Stachowiak Jerzy (red.), *Dyskurs elit symbolicznych. Próba diagnozy*, Wydawnictwo Akademickie SEDNO, Warszawa, s. 315–344. Strony 87–103 – opublikowane zostały pierwotnie jako tekst [w:] Jagoda Bloch, Dorota Lewandowska, Radosław Pawelec (red.), *Grzeczność nie jest nauką łatwą ani małą. Język, działanie, kultura*, Wydawnictwo Dziennikarstwa i Nauk Politycznych UW, s. 255–267.